

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Pumphuse, Gl. Skørping.
Det ældste og største treskibede langhus
fra Himmerland

J.nr. ÅHM 7284

Udgravning september 2021

Rapport udfærdiget af: Museumsinspektør Lars Egholm Nielsen

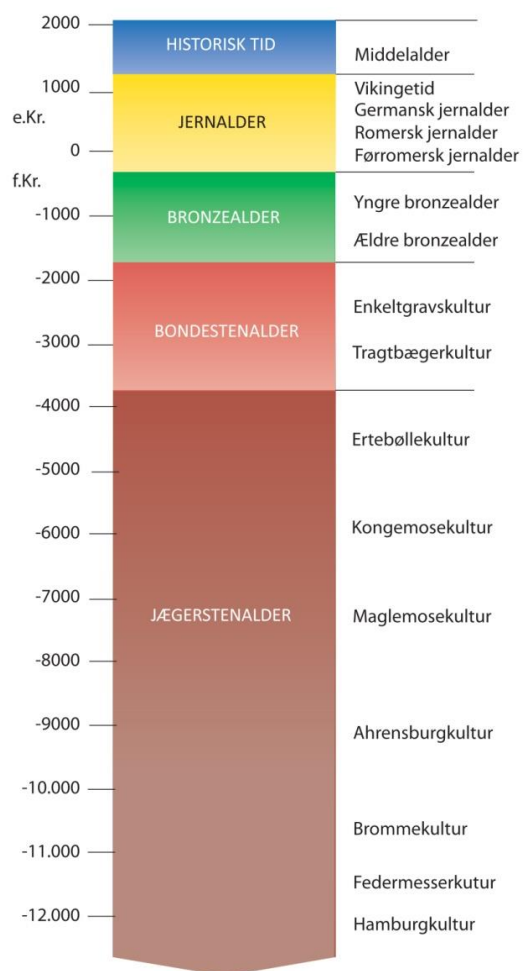
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund.....	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	2
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	8

Indledning

Dette er historien om en udgravning, der skulle have afdækket en indhegnet gravplads, men i stedet så det største og indtil videre ældste treskibede langhus fra Himmerland, eller rettere sporene efter huset, dagens lys igen efter 3500 år under mulden. Huset er endnu et i rækken af store treskibede langhuse fra ældre bronzealder, som er undersøgt i området imellem Støvring og Skørping. Et område, som i bronzealderen har haft en særlig rig status, hvor stormænd og deres familier har levet af landet og ådalen omkring Lindenborgåen.

Undersøgelsens baggrund

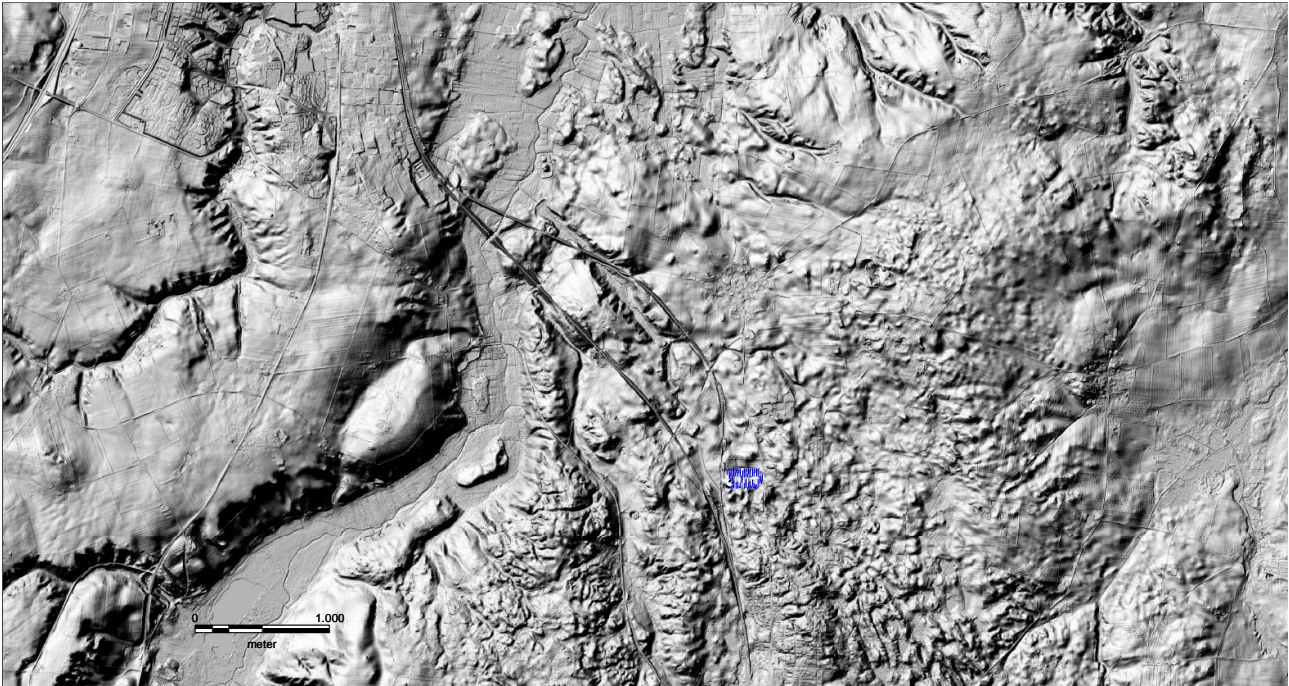
I forbindelse med planer om at udstykke et 4,5 ha stort areal mellem Gl. Skørping og Skørping til parcelhusbyggeri, blev Nordjyllands Historiske Museum kontaktet af bygherre, der ønskede en udtalelse omkring eventuelle fortidsminder på arealet. Museet anbefalede en forundersøgelse for at kunne lave en vurderingen af eventuelle fortidsminders udbredelse, så der kunne tages hensyn til dette i planlægningen af udstykningen.

Forundersøgelsen blev igangsat i starten af maj 2020 og kunne allerede efter få timer afdække stolpehuller og gravlignende fyldskifter, som krævede yderligere undersøgelse. Efter et par dage kunne arkæologerne indstille et område på omkring 2900 m² til videre undersøgelse. Her blev der fundet fire gravlignende fyldskifter, et hegnsforløb og bopladsgruber. Et af de gravlignende fyldskifter blev undersøgt under forundersøgelsen og det så ud til at være en grav fra oldtiden. I bunden af fyldskiftet lå et mørkt kompakt fedtet lag, som man ofte ser på bunden af begravelser og i kanten lå en række knytnæve til barnehovedstore sten. Der var ingen gravgaver i bunden af graven, men der blev taget en jordprøve for at kunne få materiale til en ¹⁴c datering. Således var det med store forventninger, at udgravningen blev igangsat på den sidste sommerdag i august 2020.

Lokalområdet i oldtiden

Udgravningen er beliggende i ekstremt småkuperet terræn i udkanten af Rold skov. Der er rigtig mange små bakketoppe i området, og på flere af dem ses gravhøje. Mod vest og nord er der omkring 2 km til Lindenborg Ådal som har adgang til Limfjorden 23 km væk. Ådalen har været en hovedfærdselsåre allerede i forhistorisk tid –både som vandvej men også hvor landtransporten krydser ådalen f.eks. ved Buderupholm kun 2 km mod nordvest.

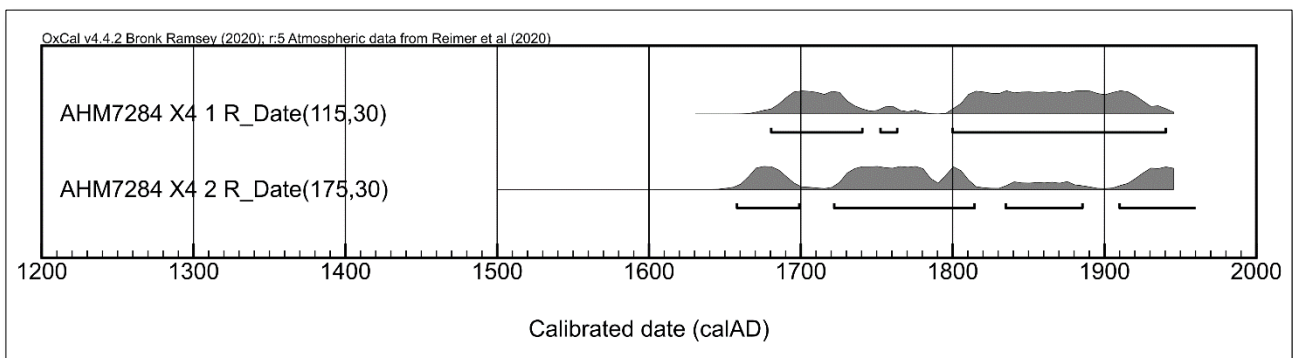
Terrænet ved udgravningsfeltet består af to små bakketoppe, hvor den nordlige del af feltet er beliggende på den ene, mens den anden findes umiddelbart syd for planområdet. Det skaber et lille relativt højtliggende plateau, hvor der har været plads til en bosættelse.

Figur 2: Laserscanning af området omkring Lindeborg Ådal hvor udgravningsfeltet (markeret med blå streg) ses liggende i småkuperet terræn.

Undersøgelsens resultater

Da udgravningen blev igangsat, var dateringerne fra forundersøgelsen endnu ikke kendt. De gravlignende fyldskifter var derfor allerede i gang med at blive udgravet, da resultaterne tikkede ind fra laboratoriet. Her viste ¹⁴c dateringerne, at fyldskifterne var fra 1700-1900 e.Kr. De gravlignende fyldskifter lignede anlægget fra forundersøgelsen, og det blev derfor vurderet, at alle anlæggene var fra nyere tid.

Figur 3: ¹⁴c dateringer fra det gravlignende fyldskifte fra forundersøgelsen.

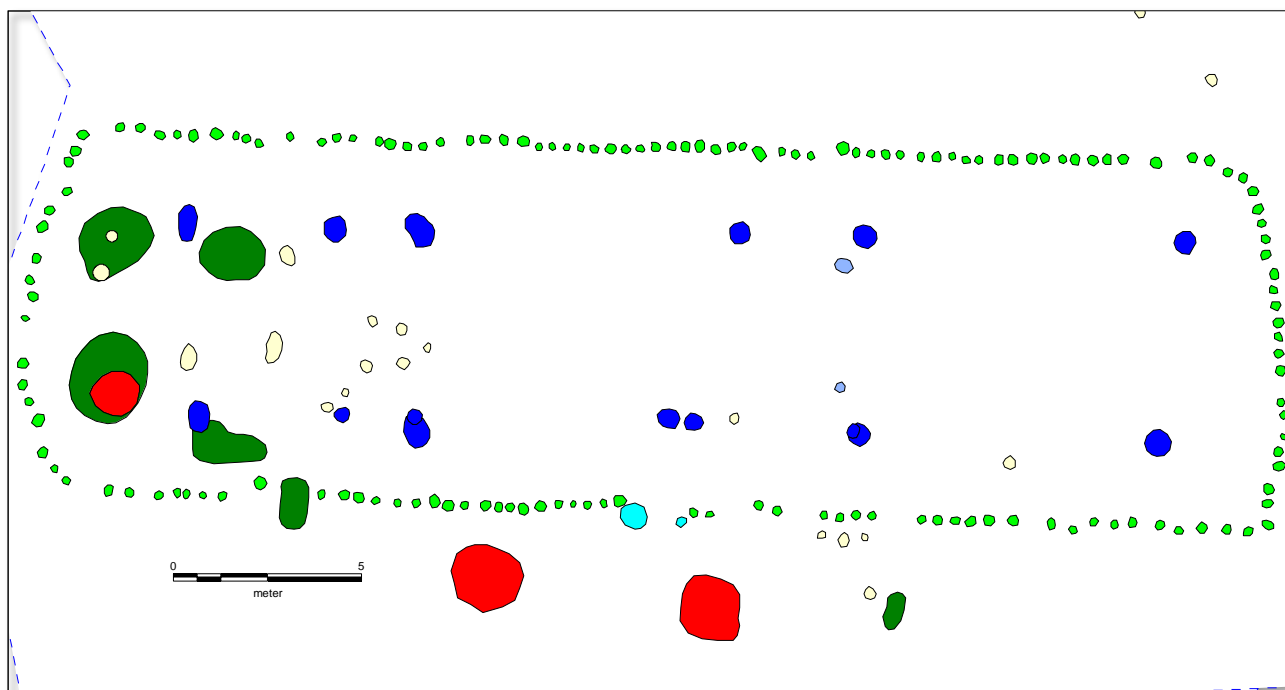
Tolkningen på disse fyldskifter kunne meget sandsynligt være begravelser af landbrugsdyr. Til sammenligning blev der ved en undersøgelse ved Sigsgaard i Pandrup i Vendsyssel i 2012 fundet 16

begravelser, som viste sig at indeholde dyrekadavre (ÅHM 6169 Sigsgaard). Efterfølgende kunne lokalhistorisk arkiv i byen fortælle om en gårdbrand i 1700-tallet i nærheden, hvor 16 dyr indebrændte og man havde gravet dem ned på gårdens marker, og det var således disse dyrebegravelser man havde fundet. De aktuelle anlæg kunne også være fra perioden i anden halvdel af 1800-tallet, hvor jernbanen blev anlagt i Nordjylland. Den løber kun 50 m vest for udgravningsfeltet. Her har der helt sikkert været en del hjælpedyr til det tunge arbejde. Man kunne måske forestille sig, at de fire dyr omkom ved en arbejdsulykke og blev begravet i bakkerne ved siden af jernbanen.

¹⁴C-analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere materiale fra mennesker, dyr og planter.

Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. Når en organisme dør, mindskes antallet af C-14 atomer langsomt, da atomet er radioaktivt. Ved at måle den mængde af ¹⁴C, der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

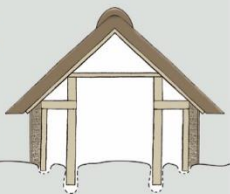

Figur 4: Langhus A100. De tagbærende stolper er markeret med mørkeblå. Vægstolperne er grønne. Gruber er mørkegrønne. Kogegruber er røde. Indgangsstolper er lyseblå. Skillevægsstolper er mellemblå og almindelige stolpehuller er lysegule.

Samtidig med at gravpladsen således viste sig at være mere moderne end vi troede fra start, blev hegnsforløbet fra forundersøgelsen større og større. Snart skulle det vise sig, at der i virkeligheden var tale om sporene efter en væglinje fra et meget stort hus, som lige netop lå indenfor udgravningsfeltet. Huset har oprindeligt været 33,3 m langt og 9,5 m bredt. Vægkonstruktionen har bestået af tætstillede stolper med ca. 40 cm afstand, hvilket tolkes som resterne af en væg lavet af spinkle stolper med lerklinet fletværk. Der blev dog ikke gjort fund af lerklining på denne lokalitet, men tolkningen bygger på lignende fund fra

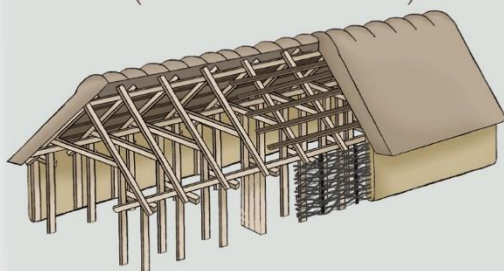
Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og opbevarings. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

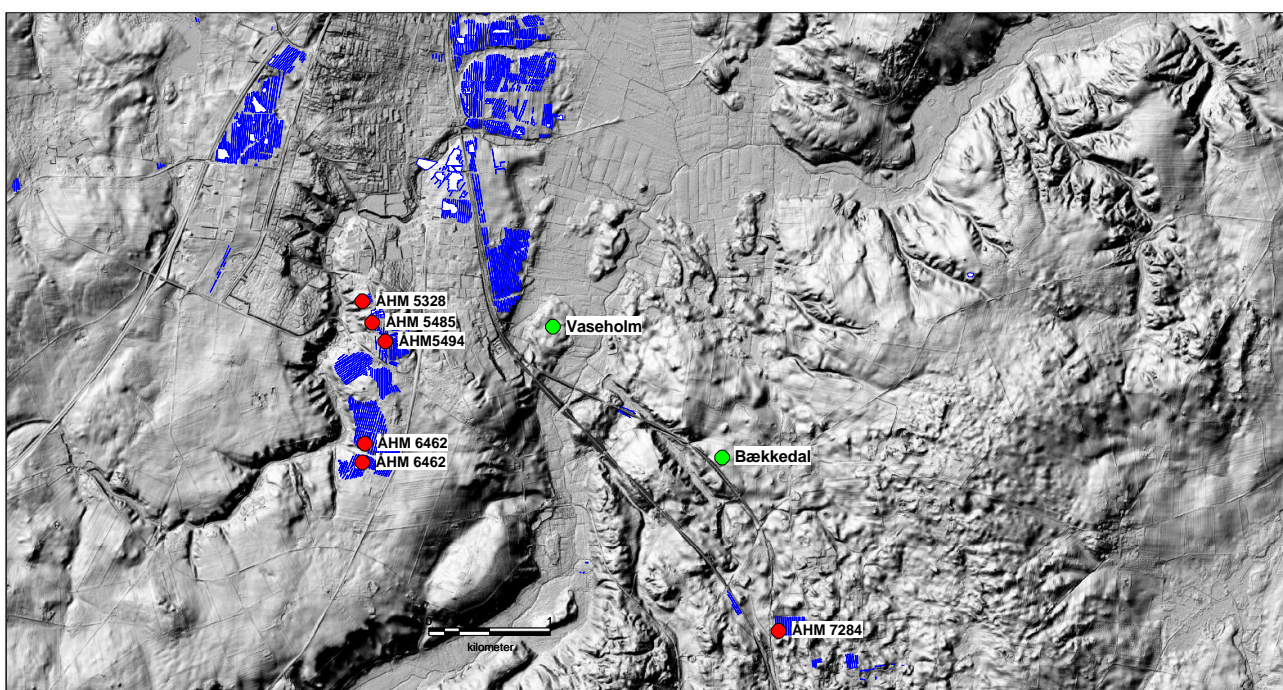

bl.a. Fragtrup i Himmerland. Der var kun spor efter seks sæt tagbærende stolpehuller i huset og de stod med en forholdsvis uregelmæssig afstand på mellem 2,3 og 8,5 m. Huset har kun en erkendt indgang centralt i den sydlige væglinje, men der var flere steder med "manglende" vægstolper, hvor en indgang kunne være en mulighed. Hullerne i rækken af vægstolpehuller skyldes dog nok nærmere bevaringsforhold og svære iagttagelsesforhold end reelle indgange. Ved det femte tagbærende sæt fra vest har der stået en skillevæg, som har opdelt huset i minimum to rum. Det er sandsynligvis en opdeling imellem stald og beboelse, men det kan ikke slås fast med sikkerhed. Husets størrelse og grundplan er typisk for ældre bronzealder, og under udgravningen var dette også opfattelsen. Ingen fund af keramik eller bronze fra bygningen kan præcisere dateringen, så der blev satset på at få en datering fra ¹⁴C prøver. Det lykkedes at få materiale til seks dateringer, som kombineret kan datere huset fra -1616 til -1518 f.Kr. Det kan altså placeres i den sidste del af ældre bronzealders periode I, der går fra -1750 til -1500 f.Kr. og er således det ældste kendte af de store treskibede langhuse fra Himmerland.

Sammenfatning og perspektivering

Gennem de sidste 17 år har Nordjyllands Historiske Museum med jævne mellemrum udgravet en række store huse fra ældre bronzealder i området omkring Støvring og Skørping. De fleste ligger på plateauet syd for Støvring, der i dag kendes som Høje Støvring. Husene fra ældre bronzealder er de nogle af de største bygninger vi kender fra oldtiden i Himmerland. De vidner om et overskud i samfundet og et behov for at bygge stort og monumentalt. Bopladserne er desværre ikke så fundrige, og det kan være svært at datere husene ud fra f.eks. keramikmateriale. De fleste af husene er derfor typisk dateret typologisk, dvs. på basis af forskellige konstruktionsmæssige detaljer. Ved den aktuelle udgravning er langhuset imidlertid ¹⁴c dateret til ældre bronzealder periode I, og er dermed det ældste af de himmerlandske storhuse, som kender på nuværende tidspunkt. Det er også med sine 311 m² under tag det største fra regionen. Samtidig skiller det sig yderligere ud ved vægkonstruktionen, der ser ud til at have været en lerklinet fletvæg, mens de andre huse har bulvægskonstruktion med vandretliggende vægplanker.

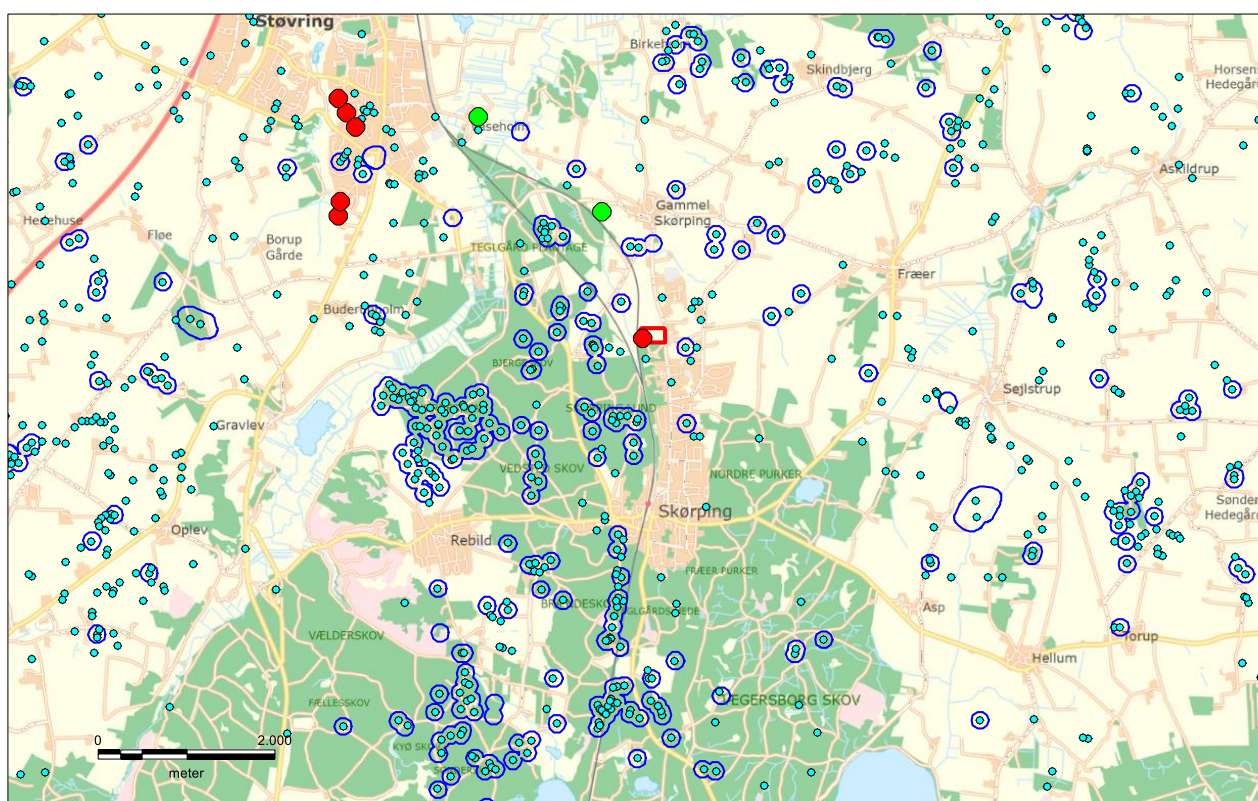

Figur 5: Området mellem Støvring og Skørping hvor Lindenborgådalens snævrer ind. Museets udgravninger er markeret med blå streg, de omtalte lokaliteter med treskibede langhuse fra ældre bronzealder er markeret med rød prik og depotfundene fra yngre bronzealder er markeret med grøn prik.

Ser man på lokalområdet mellem Støvring og Skørping kan man tale om en decideret "bygd" gennem store dele af bronzealderen. De store huse fra ældre bronzealder er blot en del af denne fortælling, der også rummer to depotfund/ofringer fra yngre bronzealder periode IV ved Vaseholm og ved Bækkedal. Der er altså tale om en bygd med behov for og mulighed for at hævde sig gennem monumentale bygninger og rige ofringer gennem store dele af bronzealderen. Området er beliggende hvor Lindenborg Ådalens snævrer ind

og får stejle skrænter ved Buderupholm. Måske har bronzealderhøvdingene bosat sig her for kontrollere vandvejen i ådalen og for at udnytte de frodige engarealer på kanten af åen.

De monumentale bygninger i ældre bronzealder er ikke et særtræk i Himmerland. De kendes bl.a. fra Syd- og Sønderjylland hvor de meste kendte lokaliteter er fra Gram og ved Højgård ved Kolding, hvor der ses bygninger på op til 50 m x 10 m. Men bygningerne står ikke alene i landskabet, for i perioden bliver en meget stor del, af de i dag kendte gravhøje, også anlagt. Fra periodens gravhøje stammer de kendte egetræskister med velbevarede skeletter som f.eks. Egtvedpigen, Skrydstrupkvinden og mændene fra Borum Eshøj (ved Århus). Netop i den nordlige del af Rold Skov i området mellem Støvring og Skørping er der registreret rigtig mange gravhøje. De fleste af dem er ikke undersøgt arkæologisk og står i dag fredet i landskabet som en slags vidensbank. Dateringen af disse er derfor heller ikke sikker, men de tilskrives normalt ældre bronzealder.

Figur 6: Oversigtskort med gravhøje i området mellem Støvring og den nordlige del af Rold skov. Gravhøjene er markeret med lyseblå signatur og har en mørkeblå ring hvis de er fredede. Bopladserne fra ældre bronzealder er vist med rød prik og depotfund fra yngre bronzealder er grønne.

Således er det tydeligt, at befolkningen i ældre bronzealder har markeret sig markant i landskabet i form af byggeri af både store huse og mange gravhøje. I forhold til antallet af kendte gravhøje i regionen, må de få huse, vi indtil nu har udgravet, åbenlyst kun udgøre en lille del af de oprindelige bopladser, og museet vil derfor i mange år frem have fokus på netop dette område.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

J. Jensen: Danmarks Oldtid Bronzealder. Gyldendal 2002

J. Jensen: Manden i kisten. Gyldendal 1997

T. Sarauw: Læder i lange baner. Nordjyllands Historiske Museums årbog 2014

Udgravningsdata

Pumphuse, Gl. Skørping

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 7284
- Fund & Fortidsminder: 12.03.10 sb 374
- Kulturstyrelsen jnr. 20/04429
- Bygherre: Skørping City 2 Aps
- Undersøgt areal: 2900 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Lar Egholm Nielsen
 - Arkæolog Susanne Østergård
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

